

hkrati tudi mogoče razumeti kot nestrpnosti do pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Le 7% Slovencev meni, da so takšni dogodki očitni izrazi nestrpnosti, in 3%, da odsevajo sovraštvo do pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Prikazane ugotovitve iz raziskave Slovensko javno mnenje 86 govorijo, da je temeljni problem mednacionalnih odnosov v Sloveniji vezan na interne imigracije iz drugih področij Jugoslavije. Na to opozarjajo razširjeni občutki ogroženosti avtohtonega prebivalstva in njihov omejevalni in zavrnilni odnos do prihodnjih imigracij. Presoja medsebojnih odnosov med Slovenci in imigranti iz drugih področij Jugoslavije, stališča o procesih, ki zadevajo interne imigrante v Sloveniji in ocene posameznih ekscesnih pojavov, pa ne predstavljajo podlage za alarmantne sklepe ali senzacionalne zapise o razširjenosti negativnega nacionalizma na Slovenskem. Nadaljnje analize bodo poglobile vedenje o sodobnih mednacionalnih odnosih, ki smo jih v tem zapisu predstavili na ravni uvodne študije. Družbenopolitična praksa pa tako dobiva gradivo za načrtovanje dejavnosti in za delovanje.

BOŠTJAN MARKIČ

Kritično vrednotenje volilne izkušnje

Delegatske volitve – letos so bile že četrte po vrsti – so nedvomno izizzivalno raziskovalno področje. Raziskava Slovensko javno mnenje je tudi v letošnjem letu zasekala v to problematiko in lovila zaznave vprašanih delovnih ljudi in občanov o nekaterih izsekih volilnega procesa. V številnih raziskavah Slovenskega javnega mnenja preizkušena metodologija, je bila pomembna opora za merjenje politične zavesti Slovencev, zlasti še njihove volilne zavesti.

V raziskavi ugotavljamo relativno zapleteno soigro kadrovske politike in volitev, pri čemer se v marsičem oblikuje usoda našega političnega sistema. Raziskovalno nas je pritegnilo vprašanje, ali so imeli anketirani občutek, da so sodelovali pri presoji in določanju kandidatov za vodilne funkcije – in sicer na ravni občine, republike in federacije. Posebej smo torej bili raziskovalno zainteresirani, kako je bilo z občanovo vlogo in vplivom v kandidacijski fazi volilnega procesa za vodilne, izpostavljene, lahko bi tudi dejali: za čelne funkcije. Volitve v samoupravni družbi so resnično, vsebinsko družbeno dejanje in proces, če »običajni« delovni človek ni iztisnjen pri določanju kandidatov tudi za tista mesta v družbenopolitični strukturi, ki imajo po svoji politični moči zelo tehten vpliv.

Zaznava o sodelovanju pri presoji in določanju kandidatov za vodilne

funkcije strmo pada, bolj ko gremo od občine k republiki in federaciji. Delež tistih, ki izjavljajo, da za določanje kandidatov za vodilne funkcije na ravni republike in federacije »niso bili v igri«, je visok in se giblje okoli treh četrtin vprašanih. Drastika tega podatka je več kot očitna in kaže, da odločanje občanov o tem, kdo bo stal na vrhnjih stopnicah naše družbene organiziranosti, bolj ko gremo proti vrhu, bolj prepoznavno plahni in se zožuje. Po logiki našega družbenega projekta se seveda vpliv občanov na odločanje o zasedbi vodstvenih položajev ne bi smel zaustavljati na občinski ravni (po podatkih raziskave nekaj manj kot polovica vprašanih na tej ravni zaznava svojo vsebinsko prisotnost pri kandidiranju za vodilne funkcije), temveč bi se moral podaljševati tudi na širše ravni naše družbene organiziranosti, to je na republiško in federativno raven. Raziskava pa nam v otipljivi podobi razkrije, kako je s tem v neposredni, empirični praksi in kaže, da bo treba še precej naporov, da bi samoupravno organiziranemu demosu izročili vladarsko žezlo.

Za nami so skupščinske volitve. Ali imate občutek, da ste sodelovali pri presoji in določanju kandidatov za vodilne funkcije?

	sem sodeloval	nisem sodeloval	ne vem
a) v vaši občini	48,7	43,6	7,6
b) na ravni republike	15,5	73,7	10,8
c) na ravni federacije	12,7	75,9	11,4

Volilni proces, zlasti še kandidiranje za vodilne funkcije, je še obloženo s političnim posredovanjem, je še pod obremenjenostjo zunajsamoupravnih vplivov, pod vplivom nosilcev samo na videz demokratičnih samoupravnih interesov. Demokratizacija kadrovske politike, demokratično kadrovske odpiranje, ostaja še naprej znatna »rezerva« v kadrovske politiki. Za samoupravno družbo je sprejemljivo samo takšno volilno dogajanje, ki pomeni preseganje »kadrovskega imenovanja« s strani ožjih vplivnih skupin, ki se ravna po načelih skupinske lojalnosti. V kolikor se izbor za najbolj pomembne družbene funkcije pretežno opravlja v ožjih kadrovske telesih, temeljna družbena ravnina doživlja takšno prakso bolj kot kadrovske imenovanje, ne pa kot svoj lastni vpliv in volilno odločanje.

Raziskava Slovensko javno mnenje nam v otipljivi podobi kaže, da je še vedno relativno odprto vprašanje, kako priti do optimalnih kadrovske in volilnih rešitev za izpostavljenje javne funkcije. Sodelovanje občanov pri presoji in določanju kandidatov za vodstvene funkcije se tudi srečuje s formalizmom; pod takšnim pritiskom je pravzaprav naš celoten volilni proces. V prihodnje bi se kazalo izmikati pretirani volilni institucionalizaciji in dati več prostora kadrovske pobudam občanov in delovnih ljudi, seveda v okviru splošne socialistične in samoupravne usmerjenosti družbe.

Raziskovalno ugotovljene kritične presvetlitve v zaznavi vpliva občanov in delovnih ljudi za izbor na vodilne položaje, pa nam razkrivajo še nadaljnje razsežnosti volilnega procesa: ob sorazmerno dokaj majhnem vplivu ljudi za kandidiranje nosilcev delegatskih in drugih pomembnih javnih in družbenih funkcij na ravni republike in federacije, se nosilci takšnih funkcij običajno težko otmejo politični skušnjavi, da se čutijo odgovorne predvsem do tistih važnih središč političnega odločanja, ki so jih »uspešno izkandidirali«; njihovo oko je kadrovsko bolj zadržano k takšnim središčem političnega odločanja tudi zavoljo tega, ker od teh kadrovskih središč zavisi njihova politična kariera, njihov nadaljnji vzpon ali morebitni začasni ali relativno trajnejši padec.

Obravnavana javnomnenjska raziskava seveda ni mogla razkriti kje, kdaj (na kateri točki kadrovske politike) in kdo so tisti subjekti, ki sprožajo odstranjevanje »nezaželenih« kandidatov ter potiskanje, politično favoriziranje »zaželenih« kandidatov. Toda izkustveno ugotovljene pojavne oblike v volilnem procesu so bile priče ne tako redkim takšnih pojavom. In kje je izhod? Izhod vidimo predvsem v utrjevanju delovnih sposobnosti kandidatov kot družbeno priznanega merila kadrovskega vzpona. Utemeljeno sklepamo, da bo stopnja zainteresiranosti delovnih ljudi in občanov za volilni proces večja, da bo manj ravnodušnosti ter ironične razdalje do volilnega procesa in manj volilne neudeležbe (volilne abstinence), če bo odločanje o čelnih, vodstvenih funkcijah izgubljalo primesi hierarhične investiture. Manj bo apriorno avtoritativnih list za vodilne funkcije, bolj ko se bo v te liste kadrovske »vmešal« delovni človek in občan, organiziran v SZDL kot frontni organizaciji, ki ne bo transmisija nikogar, bolj bodo volitve dobivale demokratičen in samoupraven značaj. Nabuhla volilna procedura, ki gre na račun samoupravnega bistva demokratične volilne akcije, ne tako redko zamegli prava središča kadrovske pobude in odločujoče politične subjekte, ki imajo glavno besedo pri odločanju o vodilnih funkcijah na ravni republike in federacije. V takšnih primerih se srečujemo z instrumentalizacijo volitev, ki niso združljive s predpostavljenim ugledom »proizvoda volitev«, to je delegatskih skupščin, delegacij in delegatov. V politični zavesti Slovencev je izbiranje kandidatov za vodilne funkcije še vedno precej v območju takšne politike in družbene prakse, ki jo oznamenjuje od samoupravljalcev odtujena politična moč.

Povsod tam, kjer odtujeni, ali celo nelegitimni centri odločanja v volilnem procesu razosebljajo samoupravljalca in mu demagoško in manipulativno jemljejo njegovo samoupravno volilno identiteto, se potem tudi občanom volitve razodevajo le kot gola oblika brez prave samoupravne vsebine. Bolj ko bodo normativni in institucionalni okvirji volilnega procesa omogočali izražanje in udejanjanje kadrovske in volilne volje ljudi, bolj bo volilni proces krepil samoupravno, nestransko demokratično in bolj se bo dvigala tudi učinkovitost in funkcionalna sposobnost delegatskih skupščin.

Raziskava Slovensko javno mnenje 1986 – pa tudi raziskava Slovensko javno mnenje 1984 – izpričuje, da se je zavest o družbeni krizi, v kateri že dolgo močvirno tičimo, še kako naselila v malodane vse predele politične zavesti Slovencev. Slovensko javno mnenje – kar je po moji presoji le navidezno protislovno – valovi med politično utrujenostjo na eni in vendarle tudi izraženo željo in politično angažiranim hotenjem za spreminjanje razmer in pripravljenostjo za akcijo na drugi strani. Zavest o krizi je vrgla svojo senco tudi na kadrovsko politiko in na opravljanje odgovornih funkcij. Delež tistih vprašanih v raziskavi Slovensko javno mnenje 1986, ki se zavzemajo za to, da najbolj odgovorni funkcionarji, ki so nas privedli v krizo, v prihodnje ne bi več opravljali odgovornih funkcij, zajema skoraj štiri petine. Le komaj štiri odstotke vprašanih sodi, da tisti, ki so nas potisnili v krizo, lahko tudi v prihodnje opravljajo izpostavljene družbene funkcije. Slovensko javno mnenje tedaj žarči prepoznavno odbojnost do vseh odgovornih za krizo in jim nedvomno ponuja slovo od funkcij. Ne bi moglo biti tedaj dvoma o tem, da ima slovensko javno mnenje precej tenak posluš za prepoznavanje krize in tudi za njegove nosilce; vprašanje pa je, ali se tisti (ne)odgovorni funkcionarji, ki nosijo zaradi neodgovornega ravnanja svoj delež krivde, ne igrajo naglušne in so preveč zapredeni v pajčevino poželenja po oblasti, da bi odšli v zgodovino. Tudi to je bržčas odslikava političnega časa in politične zavesti.

Kakor je kriza sama po sebi nekaj družbenoekonomsko hudo nadležnega, je vendarle tudi dejavnik, ki povzroča premike v središčih političnega odločanja. Napredek bi iskali v smeri uveljavljanja sposobnosti ljudi, politične zrelosti in kar največje odgovornosti kot tistih meril, na temelju katerih se oblikujejo nosilci odločujočih funkcij.

Neorokavičeno kritično pretresanje in sprotno razgrinjanje dejanskih rezultatov dela nosilcev javnih funkcij nas lahko v prihodnje reši številnih zablod in nadaljnjih kriznih težav. Raziskava Slovensko javno mnenje nazorno prikazuje, da naraščajo pričakovanja občanov do nosilcev najbolj odgovornih javnih funkcij in sicer v tem smislu, da je za politike nujno, da so dobro usposobljeni, razgledani, šolani, iniciativni. Bilo bi omalovaževanje iskrenega političnega aktivizma ob volitvah, če nosilci javnih funkcij ne bi imeli takšnih značilnosti.

Glede na to, da obstojajo različna mnenja, ali je bolje, da je na volitvah več kandidatov, ali samo toliko, kolikor se jih voli, smo tudi o tem spraševali v raziskavi Slovensko javno mnenje 1986. Takšno vprašanje o pluralizmu kandidatov nas je raziskovalno pritegnilo tudi v raziskavi Slovensko javno mnenje 1984 in v nekoliko modificirani obliki tudi že v raziskavi Slovensko javno mnenje 1981/1982. Že raziskava Slovensko javno mnenje 1984 je z vso razvidnostjo pokazala, da si Slovenci nesprenvedajoče želijo imeti več kandidatov na delegatskih volitvah. Takrat je bil vidno prevladujoč delež vprašanih za to, da so volitve z več kandidati bolj demokratične in da tudi prispevajo k razvoju politične odgovornosti izvoljenih (62,0%). V letošnji raziskavi je takšen visok delež ostal malo-

dane nespremenjen (60,6%). Kakor v raziskavi Slovensko javno mnenje 1984, je tudi ob letošnji raziskavi naša podmena, da se nedvomno izpričano hotenje Slovencev po več kandidatih nanaša na čelne funkcije v našem sistemu. Pluralizem kandidatov je tudi politično smiselno zdravilo proti pojavom »krožnega obnavljanja« enih in istih ljudi na istih ali podobnih položajih. Kajti: so tudi taki, ki mislijo, da jim mora »njihova partija«, »njihova SZDL« obvezno zagotoviti izvolitev na izpostavljeno družbeno mesto in pri tem je seveda najmanjše tveganje, da ni nobenih sokandidatov, ki bi se v odnosu do »ta pravega« kandidata lahko pojavili kot nevšečen in moteč element. Čeprav je tedaj tudi letos Slovensko javno mnenje v oči padajočih večinskih deležih »navijalo« za več kandidatov, zlasti za vodilne funkcije, bi bili hudo domišljavi in sprti z resničnostjo, če bi trdili, da se je družbenopolitična praksa takšnemu javnemu mnenju priklonila. Pluralizem kandidatov je kljub vsemu vendarle bil izjema, ne pa – vsaj relativno – normalna volilna praksa in sestavina samoupravne politične kulture. Delež tistih, ki vrednotijo, da ni bistveno, koliko je kandidatov, temveč da je pomembneje, kako so bili kandidirani in ali so to najboljši kandidati, je ostajal v raziskavi Slovensko javno mnenje 1984 in Slovensko javno mnenje 1986 na približno isti ravni (leta 1984.: 23,2%, leta 1986: 28,8%). Malodane zanemarljiv je delež tistih, ki pluralizmu kandidatov pripisujejo nesprejemljiv konkurenčni boj med osebnostmi ter boj za oblast, ki ne prispeva k razvoju demokracije (leta 1984: 5,1%, leta 1986: 3,1%).

Pluralizem kandidatov – čeprav ga ne želimo absolutizirati – je tudi cepivo proti družbenopolitični ravnodušnosti; bolj poudari individualnost kandidatov in je tako tudi mehanizem, ki preprečuje, da bi volilci in delegati ostajali anonimni, skriti v zapletenih kolektivnih strukturah in institucijah. Pluralizem kandidatov vodi do večjega izjasnjevanja in opredeljevanja vseh subjektov v volilnem procesu. To seveda odpira do sedaj še vedno nerešen in komaj načet problem metodologije predstavljanja kandidatov, razčlenjevanje njihovih (ne)sposobnosti, (ne)primernosti in to na način, ki ne bi bil demagoški in ki ne bi vodil v pojave, ki so tuji samoupravnim politični kulturi, ki ne bi vodil v poplitvenje in politične neotesanosti. Seveda: kakorkoli smo pri določanju kandidatov proti »birokratskemu direktivizmu«, tako imamo resne in upravičene pomsleke tudi proti takšne vrste samodejnosti v volilnih procesih, ki bi se zavzemale za nekakšno politično izobčitev organiziranega delovanja demokratično in samoupravno usmerjenih subjektivnih sil, zlasti še družbenopolitičnih organizacij.

Če bi ta zapis zaokrožili v strnitveno sklepno misel o bistvenih razsežnostih kritičnega vrednotenja volilne izkušnje skozi oči Slovenskega javnega mnenja 1986, potem bi se ta glasila: slovensko javno mnenje ne prenese več volitev kot enoličnega obreda, ki se le ciklično ponavlja od enega do drugega volilnega obdobja in iz katerega bi izšel delegatski sistem le kot premična okrasna stena za oblastniško dogajanje; Slovenci so

siti tistih, ki so jih pripeljali v krizo in jim več ne zaupajo; pluralizem kandidatov štejejo kot tisto krepčilo v samoupravni volilni proceduri, ki vodi v zaželeno in živahno volilno dinamiko in ki tudi uresničevanje odgovornosti postavlja na tisto mesto, ki mu v samoupravni družbi tudi pritiče.

ZDENKO ROTER

Od krize religije k religiji krize?

Po tem naslovom, samo brez vprašanja na koncu, je nedavno tega objavil svojo obsežno sociološko študijo dr. Srdjan Vrcan.¹ V njej preizkuša kot poglavitno podmeno tisto, da je prišlo koncem sedemdesetih let do velikega zasuka v družbenih razmerah – tako v svetu kakor tudi pri nas. Iz obdobja družbene konjunktore in brezmejnega človekovega optimizma, da stopa svet v svetlo prihodnost, smo prestopili v obdobje velike družbene krize, ki zajema vse plasti družbenega in posameznikovega življenja: od ekonomije do kulture. In v teh razmerah je prišlo tudi do revitalizacije religije, do obnove njenih življenjskih moči in družbenega ugleda. To velja tudi za jugoslovanske razmere: »Če se opremo na določene osnovne kazalce in znamenja, lahko – z določenimi omejitvami – ugotovimo, da je v sodobnem jugoslovanskem družbenem in kulturnem prostoru vendar prišlo zaradi vplivov sodobne krize, do nekaterih sprememb v verski situaciji, in to v bolj ali manj prepoznani smeri. Lahko sklepamo ali pa to lahko vsaj naslutimo, da so nastopili premiki, katerih bistvo je določeno upočasnjevanje in zaustavljanje sekularizacije in določena revitalizacija religije.² Dr. Vrcan posebej opozarja tudi na rezultate raziskovanj javnega mnenja v Sloveniji, še posebej na tiste, ki smo jih objavili v primerjalni analizi za razdobje 1968–1984 in v njej ugotovili možnosti, da je prišlo do krize nereligiozne orijentacije, ki se je tako naglo uveljavila prav v obdobju 1968–1978.

Podatki iz raziskave javnega mnenja v Sloveniji v aprilu 1986, če jih primerjamo s prejšnjimi, naše ugotovitve ponovno potrjujejo:

v %	1968	1969	70/71	1972	1973	75/76	1978	1980	81/82	1983	1984	1986
veren	67,8	60,2	59,1	59,1	59,3	51,9	45,3	48,1	50,5	47,7	50,9	52,2
ni veren	29,5	31,3	32,6	29,8	29,8	36,6	42,7	41,6	39,1	38,6	38,0	34,1
neopredelj.	2,6	8,5	8,3	11,0	10,9	11,5	12,0	8,3	8,1	11,4	9,8	10,6
	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=
	2475	2393	2100	2059	2098	2059	2064	2031	2049	2067	2232	2053
	maj– junij	maj– junij	decem.– januar	marec– april	nov.– dec.	april	april– maj	jun.– jul.	jan.– febr.	maj– jun.	sept.– okt.	marec– april

¹ Školska knjiga, Zagreb, 1986.

² Prav tam, str. 156.